

Glagoljaš Dragutin Antun Parčić

Čop, Jelena

Undergraduate thesis / Završni rad

2011

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:560693>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**



FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)



Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Preddiplomski studij Hrvatski jezik i književnost

Jelena Čop

GLAGOLJAŠ DRAGUTIN ANTUN PARČIĆ

Mentor: Izv. prof. dr. sc. Ivan Jurčević

Osijek, 2011.

1. SAŽETAK

Dragutin Antun Parčić odmah nakon svoje smrti dobiva iscrpnu biografiju¹ iz koje su svi kasniji Parčićevi proučavatelji crpili podatke o njegovu životu i radu. Zanimanje za Parčićev rad privlači pažnju različitih stručnjaka jer je pravi enciklopedijski čovjek. Svestrani redovnik, jezikoslovac, leksikograf, liturgičar, franjevac trećoredac, glagoljaš, svećenik, prevoditelj i znanstvenik na mnogim područjima ljudskoga interesa ostavio je svoj trag i originalni prinos. Bavio se fotografijom, poezijom, tiskarstvom, florom, faunom, slikanjem, astronomijom, fizikom i kartografijom. Za vrijeme djetinjstva u rodnom glagoljaškom Vrbniku zanima se za tiskarstvo koje ne napušta ni pred kraj života. Uređuje i priprema sve za tisak glagoljskoga misala² kojega piše u ono vrijeme kada su ga svećenici željno iščekivali, misal hrvatske redakcije crkvenostaroslavenskoga jezika, a ne rusificirani misal. Ljubav prema glagoljici traje cijeli život pa zanimanje i briga oko nje i izdavanje djela na glagoljici ne prestaje. Parčić se bavi i leksikografskim radom pa tako izdaje tri hrvatsko-talijanska rječnika i tri talijansko-hrvatska rječnika³. „Rječnici Dragutina Antuna Parčića posljedak su strpljiva i samozatajna rada na njivi hrvatskog jezikoslovlja. Temeljeći se na pet stoljeće dugoj i bogatoj hrvatskoj leksikografskoj tradiciji, oni su neiscrpno vrelo starijega leksikografskog fonta: rječničko blago nedovoljno poznatih riječi i tezaurus dobro sročениh kovanica.“ (Gostl, 1998: 166) Parčić u Zadru izdaje gramatiku⁴ potkraj 1873. godine kako bi svojim sunarodnjacima olakšao učenje materinskog jezika, a Dalmatinska vlada prihvaća je kao udžbenik. Svestrani franjevac jedan je od prvih fotografa u Hrvatskoj, ali i prevoditelja Dantea. Ulazeći u Parčićev život otkriva se mnoštvo zanimljivosti o životu i radu skromnoga franjevca.

Ključne riječi: Dragutin Antun Parčić, glagoljica, leksikografija, gramatika, fotografija

¹ Daroslav (Kvirin Klement Bonefačić), *Dragutin A. Parčić*, Krk, 1903.

² Glagoljski misal Dragutina Antuna Parčića tiskan je 1893. godine u Rimu

³ Rječnik ilirsko-talijanski (polag najnovijih izvorah), Zadar, 1858.; Rječnik slovinsko-talijanski -Vocabolario slavo-italiano, Zadar, 1874.; Rječnik hrvatsko-talijanski -Vocabolario croato-italiano, Zadar, 1901/ pretisak Zagreb 1995.; Vocabolario italiano-slavo (ilirico) -Rječnik talijansko-slovinski (hrvatski), Zadar, 1868.; Vocabolario italiano-slavo (croato) -Rječnik talijansko-slovinski (hrvatski), Senj, 1887.; Vocabolario italiano-slavo (croato) -Rječnik talijansko-slovinski (hrvatski), Senj, 1908.

⁴ *Grammatica della lingua slava (ilirica) compilata da P. Carlo A. Parčić del III. Ord. Di S. Francesco. Zara. Spiridione Artale. Editore Librajo 1873. Tripi Fratt. Battara*

2. UVOD

U ovome će završnom radu biti riječi o glagoljašu Dragutinu Antunu Parčiću koji je rođen prije 179 godina, a umro prije 109 godina. Još uvijek nadahnjuje sljedeće naraštaje svojim radom i zalaganjem oko glagoljice. U sljedećem će se poglavlju reći o njegovu životu i radu te mnogim doprinosima na različitim područjima znanosti i umjetnosti.

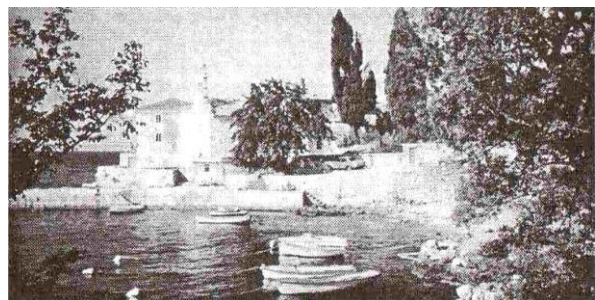
3. GLAGOLJAŠ DRAGUTIN ANTUN PARČIĆ

3.1. Životni put Dragutina Antuna Parčića

Dragutin Antun Parčić rođen je 26. svibnja 1832. godine u staroj glagoljaškoj krčkoj biskupiji u Vrbniku (Prilog 1) s velikim brojem popova glagoljaša, mladih žakana i mnoštvom glagoljskih rukopisa, a umro je u Rimu 25. prosinca 1902. godine. Rodio se u obitelji jednostavnih siromašnih roditelja Josipa i Marije Parčić. Polazio je pučku školu u Vrbniku, a u slobodno vrijeme izrezivao drvena slova, mazao ih u crnilo i otiskivao. Siromašni roditelji mnogobrojne obitelji nisu mu mogli priskrbiti bolje školovanje pa ga daju rođaku o. Romanu Grškoviću u samostan sv. Marije u Glavotoku (Prilog 2). Antun Parčić odjenut će redovničku halju franjevaca pristupivši Provinciji franjevaca trećoredaca, u kojoj će se oblikovati u vrsnog glagoljaša, filologa, leksikografa i jezikoslovca. Specifičan prinos franjevci trećoredci prinijeli su hrvatskoj kulturi, posebno hrvatskom glagolizmu, čuvanjem hrvatskog jezika u bogoslužju, brigom za hrvatskoglagoljske crkvene knjige, njegovanjem glagoljske pismenosti i živoga narodnog jezika. Stoljećima je glagoljica bila simbol otpora svim onim procesima koji su ugrožavali hrvatsku etničku samosvojnost, što je hrvatskom glagolizmu dalo začuđujuću otpornost i žilavost.



Prilog 1: Starodrevni, opjevani, slikoviti Vrbnik, rodno mjesto Antuna Parčića



Prilog 2: U slikovitom i idiličnom Glavotoku, glavi otoka Krka, provest će mladi Parčić najljepše dane djetinjstva

Parčić je poznao i zvjezdopoznavanje i bilinstvo, životinjski svijet i zemljopis, kartografiju i fotografiju, tiskarstvo i tipografiju. Bio je enciklopedist i pravi renesansni čovjek. Višu pučku njemačko-talijansku školu pohađao je u Krku, a nakon još dvije godine provedene u samostanu odjene redovničku halju franjevac trećoredaca i primi ime Dragutin te odlazi kao jedanaestogodišnjak u Zadar naučivši talijanski i latinski jezik. U šestom razredu gimnazije sastavio je i izdao u Rijeci za nakladnika Karletzkoga mali talijansko-hrvatski rječnik od 120 stranica te dobio svoj prvi honorar od 20 forinta. Godine 1851., završivši kao pitomac trećoredaca s odlikom propisane javne gimnazijske nauke, pohađa bogosloviju u središnjem nadbiskupijskom bogoslovnom sjemeništu Zmajević u Zadru. Usprkos autonomiji i talijanaštvu pod vodstvom Mihovila Pavlinovića mladi svećenici stupaju u odlučnu borbu protiv tuđinaca. Parčić se upoznaje s idejama ilirskih preporoditelja, čita ilirske časopise i susreće Antu Kuzmanića i Ivana Berčića. Nakon završene bogoslovije dolazi u listopadu 1854. u samostan sv. Marije te položi redovničke zavjete, a prvu misu služi na Uskrs 1855. godine. Kao redovnik boravi u mnogim samostanima i predaje kao profesor matematike i hrvatskoga jezika na zadarskoj realci. Nakon dugogodišnjeg skupljanja za rječnik izdaje svoje prvo važnije leksikografsko djelo 1858. godine u nakladi Petra Abelića. Bio je to *Rječnik ilirsko-talijanski* jer je u Dalmaciji u javnoj službi bio talijanski jezik.

Godine 1859. počinje Parčićev pastoralni i redovnički život, a 1860. godine postaje župnikom u Prviću te predstojnikom samostana sv. Pavla na otočiću Galevcu. Nakon četiri godine imenovan je tajnikom provincije te mora ići u Krk, ali nakon kratkog boravka odlazi u Glavotok. Želi predavati staroslavenski jezik, ali ne uspijeva jer Berčić preuzima katedru. Godine 1868. tiskom i nakladom braće Battara izlazi u Zadru *Rječnik talijansko-slovinski (hrvatski) o. Dragutina A. Parčića, trećeg reda Sv. Frana*. U proljeće te godine vraća se u Krk gdje boravi do 1871. godine kao učitelj.

Tisućljeće dolaska Svete Braće među Slavene slavilo se 1863. godine te se Parčić ponudi oko popravljivanja glagoljskog hrvatskog misala. Smatra da počasni kanonik Berčić i on osobno mogu to učiniti. Parčić odlazi u Rim osluhnuti naum Svete Stolice glede glagoljice. Na otoku Krku 1870. Parčić biva duboko potresen i ožalošćen smrću dugogodišnjeg prijatelja, suradnika, učitelja i istomišljenika Ivana Berčića. Parčić je trebao dobiti Berčićovo mjesto na katedri za staroslavenski jezik, ali kako nije uspio odlazi u Glavotok. U samostanu sv. Marije uređuje tiskaru koju naziva *Serafinski tisak*, a sam reže i lijeva glagoljska i latinička slova te tako stječe iskustva koja će primijeniti pri tisku glagoljskoga misala u Rimu. Godine 1873. Parčić u Zadru izdaje slovnice hrvatskog jezika istumačenu talijanskim jezikom. *Grammatica della lingua slava (illirica)* visoko je ocjenjena, a nakon preporuke vođe zagrebačke filološke

škole kanonika Adolfa Vebera propisana je za školsku upotrebu jer je jezgrovita, ekonomična, točna, pregledna i jasna. Godinu dana kasnije izlazi i drugo izdanje Parčićeva *Rječnika slovinsko-talijanskoga*.

Parčić je imao mnoštvo interesa i nije ih mogao zadovoljiti beskorisno provodeći dane u krčkom samostanu pa 1876. godine napušta redovnički život i postaje svjetovni svećenik. Odlazi u Đakovo kako bi prešao kod biskupa Strossmayera, ali dobije poziv biti kanonikom Zavoda sv. Jeronima u Rimu. Napokon mu se ispunjava želja te odlazi u Rim. Godine 1878. objavljuje drugo izdanje hrvatske slovnice u Zadru. Parčić želi izdati glagoljski misal koji je nužan zbog zanemarene glagoljske službe, ali i radi zbližavanja dviju crkava: katoličke i pravoslavne. Na Svetu Stolicu dolazi Papa Lav XIII. koji gaji simpatije prema slavenskom svijetu te izdaje 1880. *Grande munus*. Dragutinu Antunu Parčiću i Ivanu Črnčiću biva povjerena zadaća oko izdavanja glagoljskoga misala. Parčić objavljuje i drugo izdanje *Rječnika talijansko-slovinskoga (hrvatskoga)* koji tiskom i nakladom H. Lusterera izlazi u Senju 1886. godine. Parčić ne zapostavlja posao i brigu oko misala kojega je započeo sredinom 1890. godine, a tiskom izlazi 1893. godine, točno četiri stoljeća i desetljeće od prvotiska glagoljskoga misala. Za nepune tri godine na glagoljici i hrvatskokrvenostaroslavenskom jeziku otisnuta je hrvatska redakcija misala, koji je odmah zatim odaslan biskupijama i glagoljskim župama u kojima je toliko željno iščekivan. Misal bijaše gotovo bez zamjerke jer ga je Parčić uredio kao filolog i liturgičar koji se mora pridržavati crkvenih tradicija i kanona. Ugledao se na stara izdanja, ponajviše u hrvatski prvotisak glagoljskoga *Misala po običaju rimskoga dvora* iz godine 1483., prvi europski misal koji nije bio na latinici. U hrvatske je bogoslužne knjige tim činom vraćen hrvatskokrvenoslavenski jezik kakav je bio u uporabi do tiskanja rusificirana Levakovićeva *Misala* iz 1631. godine. Prvak slavistike, Vatroslav Jagić, nazvao je Parčićev misal trijumfom slavenske filologije, istaknuvši da to djelo služi na čast i Rimskoj kuriji i slavenskoj znanosti podjednako. Za trud i mar urednika i kreatora Parčića imenovao je Sveti Otac počasnim komornikom te okitio zlatnom medaljom *Pro Ecclesia et Pontifice*. U Rimu 1893. godine Parčić izdaje i hrvatski obrednik *Rimski ritual*. Uz veliki misal objavljen je iste godine u Rimu tiskom Svetoga zbora mali glagoljski misal za pokojne. U svrhu olakšanja i boljeg razumijevanja obrednih knjiga objavio je Parčić u Rimu 1904. u vlastitoj nakladi *Mali azbukvar za pravilno i jednolično čitanje glagolice u novih crkvenih knjigah po hrvatskoj recenziji*. *Azbukvar* je izradio Ivan Broz uz nadopune Radetića i Pačića.

Nakon prvog izdanja misala uslijedilo je 1896. i drugo izdanje koje je također uredio i prepravio Parčić. Unatoč povoljnim i visokim ocjenama mjerodavnih, kojima je popraćeno

Parčićevo djelo, stigle su i anonimne kritike do Svete Stolice u vezi s terminološkim dvojbama i prijevodnim netočnostima. Dio drugog izdanja bio je obustavljen, a Parčiću nanesena bol zbog prividnih sumnji u vjernost i točnost misala. Sumnje su otklonjene, a moralna mu je zadovoljština pružena molbom da sudjeluje u trećem izdavanju misala, ali tada je Parčić već tri godine bio mrtav.

Dragutina Antuna Parčića zanimala su mnoga područja pa se tako njegov herbarij iz 1852. godine čuva u arhivu Provincije samostana uz crkvu sv. Franje Ksaverskoga u Zagrebu. U herbariju, koji je jedan od najstarijih u cijelosti sačuvanih, nalaze se 124 lista s osamdesetak različitih ljekovitih biljaka popraćenih latinskim nazivom biljke te talijanskim jezikom napisana upotreba, priprema i doziranje. Dok je boravio na Krku izgradio je golemi zemljovid koji je detaljizirani prikaz svih putova, naselja i predjela otoka Krka s koordinatnim sustavom.

U slobodno se vrijeme bavio mehanikom, osobito urarstvom i elektricitetom. Parčić se bavio i slikarstvom, izrađivao je bakroreze (Prilog 3), ali i pisao pjesme na latinskom, talijanskom i grčkom jeziku, prigodnice te sonete. Prevoditelj je uvodnog pjevanja Danteova epa Božanstvena komedija, popratio ga je komentarom i otisnuo 1875. godine u vlastitoj tiskari *Serafinski tisak*.



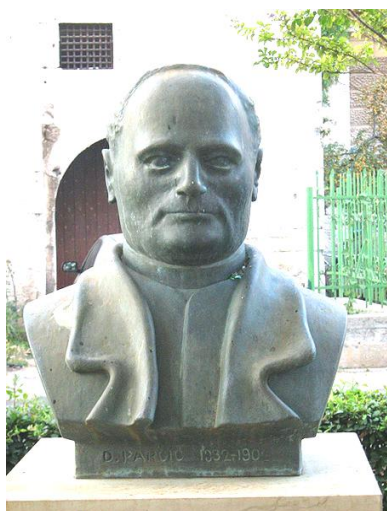
Prilog 3: Solunska Braća, Sveti Ćiril i Metod, bakrorez Dragutina Antuna Parčića za drugi dio knjige Ivana Berčića Bukvar (Prag, 1860.) koji je litografijom izašao u Zadru 1863. godine.

Bio je fotografski amater i entuzijast, nije mogao odoljeti novome izumu i čudu industrijske revolucije. Jedan je od prvih koji je u Hrvatskoj ispitivao mogućnost kalotipijske fotografske tehnike. Njegova ostavština od stotinjak slika pohranjena je u Provincijalatu u Zagrebu i Staroslavenskoj akademiji u Krku, sastoji se od znanstvenih, dokumentarnih i umjetničkih fotografija. Pomoću svoje svestranosti Parčić je okupio oko sebe širok krug prijatelja, suradnika, znanstvenika i crkvenih dostojanstvenika. Čuvaju se dijelovi Parčićeve korespondencije s don Franom Bulićem, don Ivanom Danilom, biskupima Strossmayerom, Maupasom, znanstvenicima Račkim, Berčićem i Jagićem te prepirka s Gajem i drugima.

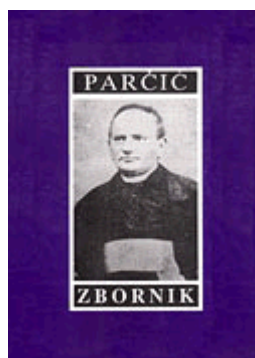
Iako je bio čvrste tjelesne građe, Parčić je često pobolijevao, ali je smogao snage i 1901. godine tiskao treće prepravljeno izdanje *Rječnika hrvatsko-talijanskoga*, svoje posljednje tiskom objavljeno djelo. Obradovala ga je vijest o nastojanju krčkog biskupa Antuna Mahnića da u Krku podigne tiskaru, koja bi dijelom tiskala glagolske obredne knjige, kao i pokretanje, dijelom i Parčićevom zaslugom, Staroslavenske akademije, kojoj je imao biti i prvim predsjednikom. Iza sebe je ostavio i neobjelodanih radova pa je tako u rukopisu ostao prijevod na staroslavenski jezik *Martyrologiuma* (Mučenikoslovlja) franjevačkih trećoredaca. Kako bi hrvatskim glagoljašima bilo lakše razumijevanje liturgijskih tekstova izdao je *Rječnik latinsko-glagolski* i *Grammatica paleoslavica-latina*.

Misleći da bi mu put u Svetu Zemlju poboljšao zdravlje odlazi na putovanje, a zatim u Rim gdje na sam dan Božića 25. prosinca 1902. godine umire. Grob mu ostaje u Rimu, a oporukom ostavlja cijeli svoj imetak Staroslavenskoj akademiji u Krku.

Godine 1992. kada se slavila 160. obljetnica rođenja i 90. obljetnica smrti otkrivena je spomen-ploča fra Dragutinu Parčiću (Prilog 4 i Prilog 5) u Zadru gdje je i održan znanstveni skup (Prilog 6) pod naslovom: *Dragutin Parčić, hrvatski jezikoslovac i glagoljaš*.



Prilog 4 i Prilog 5: Poprsje Dragutina Antuna Parčića u Zadru, autor kipar Ratko Perić



Prilog 6: Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanoga u Zadru 18. i 19. listopada 1992. u povodu 160. obljetnice rođenja i 90. obljetnice smrti D. Parčića

3.2. Parčićev leksikografski rad

Sve snažniji razvoj znanstvenoga i kulturnoga života u dalmatinskoj Hrvatskoj sredinom 19. st. ima jasna odražaja i na leksikografsku djelatnost. Za narodno osvješćivanje Dalmacije bio je potreban rječnik s talijanskom sastavnicom. Parčićev leksikografski trud urodio je bogatim plodom tako da ga visoko ocjenjuju leksikografi, jezikoslovci, prevoditelji, publicisti, književnici i pjesnici. Parčićevi rječnici čine sabrano veliko hrvatsko leksičko blago jer su nastali na „temeljima višestoljetne hrvatske leksikografske tradicije, ne robujući novouspostavljenome štokavskom standardu te opirući se nadolazećem prodoru vukovaca u hrvatsko jezikoslovlje“. (Gostl, 1998: 109)

U ranom djetinjstvu Parčić pokazuje nadarenost za mučan i mukotrpan leksikografski posao. Na listiće bilježi hrvatske riječi u višoj pučkoj njemačko-talijanskoj školi u Krku te im pridaje talijanske istovrijednice. Kao profesor u Zadru proučava stare hrvatske slovare i rječoslozja, rukoslovnike i rječnike: Mikalju, Della Bellu, Stullija i Šuleka. Građu za rječnike prikupljao je i zapisujući lekseme i frazeme iz svakodnevnog govora.

Dragutin Antun Parčić izradio je tri temeljna hrvatsko-talijanska rječnika, a sa svakim novim izdanjem povećavao je leksičku građu. Parčićevi rječnici su: *Rječnik ilirsko-talijanski polag najnovijih izvora*, Zadar 1858.; *Rječnik slovinsko-talijanski*, Zadar 1874.; *Rječnik hrvatsko-talijanski, treće prepravljeno i pomnožano izdanje*, Zadar 1901. godine. Temeljni talijansko-hrvatski rječnik, *Rječnik talijansko-slovinski (hrvatski)*, Zadar 1868., zamišljen je kao dopuna onomu iz 1858. godine. Bio je prihvaćen tako da postoje pretisci iz 1887. (Senj, nakladnik Luster), 1901. (Zadar, nakladnik Schönfeld) i 1908. (Senj, nakladnik Hreljanović).

3.2.1. U nakladi Petra Abelića, zadarskog izdavača i knjižničara, a tiskom riječke tiskare čiji je vlasnik bio E. Rezza, ugledao je svjetlo dana godine 1858. u Zadru jednosveščani *Rječnik ilirsko-talijanski (što) polag najnovijih izvora* sastavio O. Dragutin

Antun Parčić Tretjeg Reda Sv. Frane. Parčićev stvarni leksikografski prvijenac, dvostupačno složen s prosječno 25 leksema po stupcu, odeblja je knjiga od 847 stranica. Uvodni dio rječnika čine predgovor na hrvatskom i talijanskom jeziku te popis kratica. Temeljni korpus rječnika nalazi se od 1. do 818. stranice s 42.000 leksema, a na kraju su onomastički dodaci, 566 toponima i 900 antroponima. U pisanju rječnika Parčić se služio rječnicima Jakova Mikalje (*Blago jezika slovinskoga*, Loret i Ancona između 1649. i 1651.), Joakima Stullija (*Rječosložje slovinsko-italijansko-latinsko*, Dubrovnik 1806.), Ardelija Della Belle (*Dizionario italiano-latino-illirico*, Mletci 1728.), Josipa Drobnića (*Ilirsko-njemačko-talijanski mali rječnik*, Beč između 1846. i 1849.), Rudolpha Fröhlicha (*Rječnik ilirskoga i njemačkoga jezika*, Beč između 1853. i 1864.) te Vuka Stefanovića Karadžića (drugo izdanje *Srpskoga rječnika* iz 1852.). Kao izvori pravnog nazivlja poslužili su mu terminološki rječnik *Juridisch-politische Terminologie für die slavische Sprachen* (Beč 1853.) i zadarski pravni časopis *Pravdonoša*. Antun Berčić, Ivan Berčić i Ivan Belamarić pomogli su mu u prikupljanju riječi iz prostog pučkog govora.

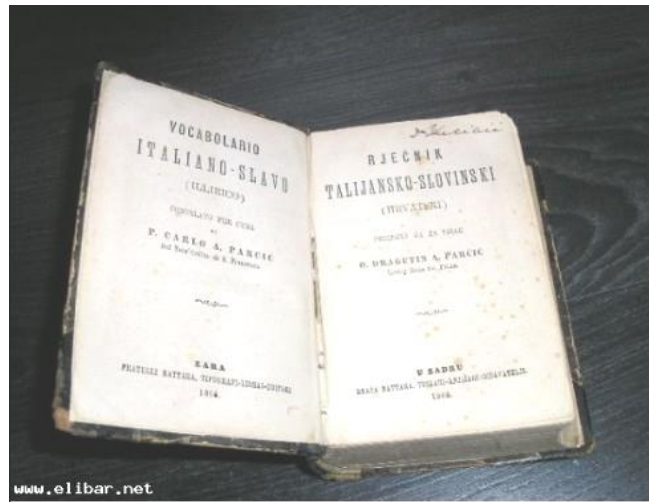
Opis hrvatske jezične građe:

- a) imenice: naznačen je rod i genitivni nastavak plurala, a talijanske su istovrijednice bez gramatičkih odrednica (*diecovoditelj, a, pedagogo.*)
- b) glagoli: označeni su infinitivom, 1.l. prezenta te aspektom svršenosti i nesvršenosti (*odpokloniti se, nim se, vnp. Contracambiar l'inchino*)
- c) pridjevi: nastavci za sva tri roda i oznaka kraticom agg. (*dobar, bra, o, agg. buono*)
- d) prilozi, prijedlozi, uzvici i brojevi označeni su kraticama
- e) u onomastičkom dodatku donosi se abecedirani popis krsnih muških i ženskih imena (*Andraš, m. Andrea; Franciska, f. Francesca*) te popis hrvatskih zemljopisnih naziva uz talijanske ekvivalente s naznakom *grad, rijeka, otok* i sl. (*Požega, f. città della Slavonia, Poseg*)
- f) turcizmi su obilježeni zvjezdicom (*), a njih ne stavlja zbog aktivne uporabe u jeziku, već zbog narodnih pjesama i pučkih izraza (**Ada, f. isola (Otok)*)

Zastarjele riječi i tuđice, kao i strukovno i znanstveno nazivlje također je označeno kraticama. Reflekse *jata* bilježi u svim slučajevima dvoglasom *ie* dok slogotvorno *r* predočuje digramom *er*. Parčiću su prigovarali upravo zbog bilježenja *jata* i slogotvornog *r* te zbog nedostatka akcentuacije

3.2.2. *Rječnik talijansko-slovinski (hrvatski)* Parčić objavljuje u Zadru 1868. godine (Prilog 7), a izdavači su braća Battara. Dvostupačno složen rječnik s prosječno četrdesetak leksema po stranici donio je na 1.110 stranica temeljnoga korpusa rječnika oko 44.000

leksema. Rječnik je sličan prvomu, ali je ojačan terminološki dio pomoću Šulekova *Njemačko-hrvatskoga rječnika*.



Prilog 7: Dragutin Parčić: *Rječnik talijansko-slovinski (hrvatski)*, Zadar, 1868.

3.2.3. Godine 1874. Parčić izdaje *Rječnik slovinsko-talijanski* koji ima 1.014 dvostupačno otisnutih stranica s 50.000 leksema, a ubrajajući onomastičke dodatke u rječniku ima 53.000 leksema. Posebnost ovog rječnika je obogaćenost izrazima iz narodnog govora te napuštanje pisanja *er* za slogotvorno *r* i *ie* za *jat*.

3.2.4. Posljednje izdanje Parčićeva rječnika za vrijeme njegova života ono je iz 1901. godine. *Rječnik hrvatsko-talijanski* ima 1237 stranica i 75.000 leksema. Ne robujući slijepo štokavštini i novouspostavljenom standardu Parčić upotrebljava kajkavizme (*bedak*) i čakavizme (*gradela*) koji su danas činjenice standardnoga jezika. Upravo oni govore u prilog opravdanosti inzistiranja na tronarječnosti tadašnje književnojezične koncepcije koju je djelom *Vocabolario croato-italiano* nastavio i Dragutin Parčić. „Slijedeći zasade zagrebačke filološke škole, koja se zalagala za tradicionalnu hrvatsku grafiju i pravopis, Parčić odbija prihvatiti načelo *Piši kako govoriš*, boljim smatra ono drugo: *Piši za oko, govori za uho*.“ (Gostl, 1998: 136)

Parčić ne prihvaća nova pismena (naglašeno *g* i *sl*.) ni sinkretske padeže jer to znači osiromašenje i nedovoljnu jasnoću. Parčić se priklanja pisanju umjerenim etimološkim pravopisom, a ne fonološkim koji se uvodi 1892. u škole. Ne prihvaća dvočlani naziv hrvatsko-srpski za hrvatski jezik.

Usporedbom fitonimijskoga korpusa iz Parčićeva Rječnika hrvatsko-talijanskoga iz 1901. s najvećim fitonimijskim repertoarom, tj. Šulekovim *Jugoslavenskim imenikom bilja* iz 1879., pokazuje da se jedna petina Parčićevih potvrda ne nalazi kod Šuleka. To potvrđuje da je Parčić kao veliki poznavatelj bilja posebnu pozornost posvetio skupljanju narodnih naziva i njihovoj identifikaciji.

3.3. Parčićev leksikografski uzor

U svojoj purističkoj maniri Parčiću je leksikografski uzor bio Bogoslav Šulek. Kao dosljedni nastavljivač Šuleka osuđuje strane riječi i preporučuje domaće izraze (umjesto *bakar mjed*, umjesto *makaza škare*, *slador* umjesto *šećera*, a *opekara* umjesto *ciglane*). U dodatku svoje hrvatske slovnice *Grammatica della lingua slava (illirica)* Parčić ispisuje složenice preuzete od Šuleka, a neke od njih zadržane su i danas: *glasovir*, *ljetopis*, *kišobran*, *dalekozor*, *kolodvor*, *toplomjer* itd., a Parčić nudi i svoja rješenja: vidarstvo za kirurgiju, suncobran, kisivo za kisik i mnoge druge. Neologizme u Parčićevim rječnicima možemo podijeliti na:

- a) izrazne i/ili značenjske: *suncokret*, *suncobran*, *tvrdokrilci*
- b) značenjski: *kostolom* (*lom kosti*, uz prethodno značenje *onaj koji lomi kosti*)
- c) izrazni: *žalostinka* (uz već postojeći pojam *žalopjev*)

Prema filološkom, intelektualnom i kulturnom dosegu Parčićovo leksikografsko djelo može se mjeriti sa Šulekovim na čijem je tragu i sazdana. Parčiću i Šuleku je zajedničko predstavljanje riznice hrvatskoga jezičnoga blaga - od onoga pučkoga, narodnoga jezika, do suvremene znanstvene i tehničke jezične nadgradnje.

3.4. Glagoljica i Dragutin Antun Parčić

Hrvati su pismo glagoljicu i narodnu razumljivo slavensko bogoslužje primili u 9. st. za vrijeme vladavine kneza Domagoja, kada se liturgija zapadno-rimskoga obreda obavljala na latinskome jeziku. Jezik liturgijskih knjiga glagoljskoga pisma obreda rimskog najčešće je redakcija staroslavenskog. Braća Ćiril i Metod, bizantski misionari, za potrebe misionarskog rada među Slavenima oblikovala su klasični izgled staroslavenskog jezika svojim prijevodima Biblije i crkvenoobrednih knjiga. Osnova jezika bila je južnomakedonsko narječje iz okolice Soluna, gdje su Sveta Braća rođena, a leksik staroslavenskoga jezika prožet je grčkim posuđenicama i kalkovima prema grčkim riječima. Najstarije staroslavenske crkvenoobredne knjige pokazuju uglavnom jezičnu ujednačenost, uz neznatne lokalne utjecaje. Od 12. st. javljaju se tzv. redakcije ili recenzije, to jest, prilagodbe na fonetskom, morfološkom i/ili leksičkom planu teksta ovisno o jezičnim osobinama područja iz kojeg je autor. Osnovne su

redakcije češko-moravska, panonska, bugarsko-makedonska te ruska, srpska i hrvatska. Hrvatska se redakcija, kao i druge, temelji na klasičnom staroslavenskom na koji se naslojavaju elementi hrvatskočakavskog idioma.

O upotrebi staroslavenskoga jezika u bogoslužju raspravljalo se na crkvenim saborima u 9. i 10. st. Dalmatinski Latini nastoje spriječiti staroslavensko bogoslužje kako glagoljaši ne bi osnovali vlastitu nacionalnu crkvu. Latinskome kleru uporišta su dalmatinski gradovi pod bizantskom vlašću, a zaleđe sa slavenskim življem pod vlašću hrvatskoga kneza.

U 13. stoljeću staroslavenska liturgija dopuštena je na ograničenom prostoru pa tako papa Inocent IV. dozvoljava senjskom biskupu Filipu i omišaljskim benediktincima uporabu glagoljice. Krajem 13. st. dolazi do uspona glagoljice, a u sljedeća dva stoljeća doživljava procvat. U to doba nastaju najljepši liturgijski kodeksi te dolazi do procvata glagoljske književnosti. Osim crkvenoobrednih i vjerskih tekstova glagoljica se rabi u spomenicima, statutima i natpisima. Jezično i književno djelovanje glagoljaštva može se promatrati i kao integracijski čimbenik u razjedinjenoj Hrvatskoj. Hrvatski glagolizam bio je ugledan ne samo u Hrvatskoj nego i šire što dokazuje poziv Karla IV. Luksemburškog, češkog kralja i rimsko-njemačkog cara, hrvatskim glagoljašima kako bi bili učitelji u praškom samostanu. Potkraj 15. st. glagoljica biva na sve načine suzbijana, a najviše od strane talijanskih biskupa tako da se prostor glagolizma smanjuje i polako propada. Vjerski sukobi tijekom 16. i 17. st. također tomu doprinose jer je provoditeljima katoličke obnove poznato da se dio glagoljaškoga klera služi glagoljicom tiskanim protestantskim knjigama. To izaziva odbojnost prema glagolizmu i sumnje u pravovjernost glagoljaškog svećenstva pa se nakon Tridentskog koncila osnovao Sveti zbor za širenje vjere kojemu je jedan od zadataka bio opskrbiti slavenske narode obrednim knjigama i priručnicima za vjersku poduku. Pokreće se tiskara *Typographia Polyglotta* za izdavanje knjiga na različitim jezicima i pismima, između ostaloga i glagoljici. Sva izdanja u hrvatskim krajevima stavljena su pod nadzor Rimske kurije, što je značilo zabranu privatnog izdavanja obrednih knjiga, a proglašen je i obavezni tip misala, *Rimski misal*. Hrvatski glagoljski misali postaju neuporabivi. Brozovićev brevijar tiskan u Mlecima 1561. znači kraj stoljetnog razvoja hrvatske redakcije crkvenoslavenskoga jezika koju će u 17. st. zamijeniti rusificirana inačica rimskih izdanja Svetoga zbora. Rusini uspijevaju Svetome zboru za širenje vjere nametnuti svoj crkvenoslavenski jezik kao izvorni tako da ruska redakcija uživa velika ugled jer su mislili kako će njegova uporaba pomoći pri zbližavanju svih slavenskih naroda. Dolazi do snažne rusifikacije liturgijskih knjiga svih Slavena pa tako Rafael Levaković 1631. godine objelodanjuje rusificirani *Missale Romanum slavonico idiomate* i *Brevijar* 1648. godine. Nasljedovatelji Levakovića su Paštrić, Sović, Gocinić te

posljednji Karaman koji misal izdaje 1741. godine. Propadanjem glagoljskog bogoslužja doprinijelo je nedostatkom glagoljskih svećenika te dolazi do otvaranja seminara za glagoljaše. U doba preporoda pojačano je zanimanje za glagolizam. Biskup Josip Juraj Strossmayer i Franjo Rački pred Rimskom kurijom pokreću 1895. godine pitanje proširenja slavenskog bogoslužja u Hrvata. Biskup upozorava na liturgijsko-jezični privilegij hrvatskog glagoljaštva i potrebu novih izdanja glagoljskih knjiga te smatra da slavensko bogoslužje može približiti Istočno crkvi Zapadnoj. Ustrojen je poseban odbor koji je odlučio da se prvo izda misal i da se jeziku treba vratiti stara, čista staroslavensko-hrvatska redakcija od koje su prijašnja izdanja odstupila. Redakcija misala bila je povjerena Ivanu Berčiću i Dragutinu Parčiću. Papa Pio IX. ta nastojanja ne podupire, no do velike promjene doći će godine 1878, nastupom pape Lava XIII. Dragutin Antun Parčić uspjeh će uvesti potkraj 19. st. hrvatsku redakciju u staroslavenske obredne knjige koju će koristiti i Čeh Josip Vajs 1927. godine kada tiska posljednje izdanje hrvatskog glagoljskog misala, ali koristi latinicu koja u trećem desetljeću XX. st. istisne glagoljicu.

Uz leksikografski rad najpoznatija Parčićeva preokupacija je skrb za glagoljicu, marljivo i ustrajno proučavanje najstarijih sačuvanih misala, brevijara i obrednih knjiga, drevnih liturgijskih kodeksa, na osnovi kojih stvara građu za objavljivanje časoslova, rituala i misala. „Najveći dio svoga života i svojih nastojanja posvetio je Parčić staroslavenskom jeziku i to kao istraživač glagoljske književnosti i organizator tiskanja glagoljskog misala čime je spasio našu starodrevnu povlasticu - glagoljicu - od neminovne propasti, koja joj je prijetila u drugoj polovici XIX. stoljeća zbog nestašice glagoljskih knjiga, posebno misala.“(Bolonić, 1972: 417)

Parčić je glagoljaš od rođenja jer je rođen u staroj glagoljaškoj krčkoj biskupiji, a na otoku Krku postojao je pravi krčki kulturni krug. U Vrbniku se nalazila jaka škola glagoljaša i Parčić je već kao dječak naučio napamet koji psalam i liturgijsku molitvu na staroslavenskom jeziku što je već tada kod njega pobudilo ljubav i interes prema glagoljici. Daljnje je školovanje nastavio među glagoljašima u Glavotoku i Zadru te upoznao i iskusio što posebno tišti svećenike glagoljaše, a to je bilo pomanjkanje liturgijskih priručnih knjiga. U tom je razdoblju još više zavolio i upoznao glagoljicu. Za vrijeme školovanja u Zadru upoznao je o. Benedikta Mihaljevića koji je bio profesor staroslavenskoga i hrvatskoga jezika u tamošnjem bogoslovnom sjemeništu. O. Benedikt već je vidio Parčića kao svog nasljednika kojega je potaknuo na ozbiljan rad i njegovanje glagoljice. U Zadru je Parčić upoznao i Ivana Berčića kojemu je pomogao pri sastavljanju knjige *Chrestomathia linguae veteroslovenicae caractere glagolitico* i pri prikupljanju i priređivanju gradiva za tri knjige *Ulomci sv. Pisma*.

Parčiću je glavna preokupacija bila skrb za glagoljicu pa je proučavao stare liturgijske kodekse, najstarije sačuvane misale, brevijare i obredne knjige. Pokušao je dvaput postati profesor staroslavenskog jezika na zadarskom bogoslovnom sjemeništu, ali bez uspjeha. Snažan poticaj skrbi za glagoljicu i tisku liturgijskih knjiga bila je obljetnica Svete Braće, slavenskih apostola Ćirila i Metoda (1863., 1869. i 1885.) koje u Hrvatskoj i slavenskom svijetu podjednako pobudiše živo zanimanje za slavensko bogoslužje. Stoga su se i neki hrvatski biskupi zauzeli za očuvanje glagoljice. Biskup Strossmayer bio je već 1859. predao papi Piju IX. jednu spomenicu o potrebama glagoljaša te se za već istog pape (1868.) počelo misliti na tiskanje novog misala, jer je zadnji bio tiskan 1741. godine. Đakovački i senjski biskupi su za vrijeme svoga boravka u Rimu progovorili o tom pitanju, a pridružio im se i Parčić koji je ponudio svoju suradnju⁵. Politički događaji u Rimu 1870. godine odgodit će sav posao za nekoliko godina, Rim je bio okupiran talijanskom vojskom, a Papinska je država prestala postojati. Na požurivanje zadarskog nadbiskupa Maupasa Sveti zbor za širenje vjere povjerava svetojeronimskim kanonicima Ivanu Crnčiću i Dragutinu Antunu Parčiću da prirede sve potrebno za tisak glagoljskoga misala. Nastupom pape Lava XIII. godine 1878. za staroslavenska bogoslužja nastaju bolja vremena. Papa slavenofil pokazao je svoju ljubav i simpatije prema Slavenima 1880. godine svojom znamenitom enciklikom *Grande munus* kojom je protegnuo štovanje Svete Braće na cijelu Crkvu, a staroslavensko bogoslužje odobrava i hvali. Među Hrvatima nastaje veliko oduševljenje te odlaze na hodočašće u Rim 1881. godine koje predvodi biskup Josip Juraj Strossmayer, Parčić tom prilikom piše pjesme na hrvatskom i staroslavenskom jeziku.

Ovi su događaji doveli do ponovnog uvođenja glagoljske liturgije u pojedinim župama. Kako bi se staroslavensko bogoslužje znatnije proširilo, pomišlja se na transliteraciju glagoljskoga misala na latinicu pa se u tu svrhu ustrojava u Splitu poseban odbor na čelu s don Franom Bulićem i Ivanom Danilom. Odbor šalje 1882. godine Svetoj Stolici spomenicu *Memoria sulla conversione dell'alfabeto glagolito nel latino pei libri liturgici slavi di rito Romano*.⁶ Promemorija, koju je napisalo dvanaest svećenika, zagovarala je zamjenu glagoljice latinicom, a hrvatsku jezičnu redakciju onom na „starodrevnoj slovjenštini“, kojom su pisane prve glagoljske obredne knjige. Parčić se s tim ne slaže te objavljuje članak u *Katoličkoj*

⁵ Parčić je bio pravi znalac prijašnjih redakcija. Za misal tiskan 1483. smatra da je napisan dosta dobrim jezikom, jedino bi trebalo odrediti kad bi se upotrebljavao poluglas „I“, a kad bi se zamjenjivao s otvorenim slovom az. Parčić je htio da se samoglasnici točno označe, a ne da čitanje ovisi o samovolji čitača. Predlagao je da se pred suglasnikom zamijeni s „A“ kada riječ završava sa suglasnikom, a kad je uz završni suglasnik i samoglasnik neka ostane „I“. Predlagao je da se jer izostavi, a riječi naglase.

⁶ Spomenica glede pretvaranja glagoljskoga pisma u latiničko u slavenskim liturgijskim knjigama rimskoga obreda, objavljena u listu *Katolička Dalmacija*, br. 70, godine 1882.

Dalmaciji pod naslovom *Za obstanak glagolice. Opazke D. A. Parčića, kanonika Sv. Jeronima u Rimu*. Odbacuje mogućnost daljnjeg rasprostiranja staroslavenskoga bogoslužja te spominje da nema potrebe da se glagoljica zamjeni latinicom, niti hrvatska redakcija prvobitnim jezikom Svete Braće. Ukoliko se to učini doći će do nestanka slavenske liturgije, a s njom i potreba za slavenskim misalima. Parčić i dalje radi na misalu, proučava kodekse, rukopise i starije misale u vatikanskoj knjižnici. Godine 1877. cijeli je misal bio gotov u rukopisu i pregledan od crkvenih vlasti, ali do tiskanja misala još nije dolazilo. Premda je okružnica *Grande munus* pobudila Slavene u crkvenom, političkom i prosvjetnom smislu, ipak nije imala rezultate koji su se očekivali. Tome je kriva austrijska diplomacija koja se bojala slavenofilstva. Austro-Ugarska Monarhija u okviru trojnog saveza (Njemačka, Austrija i Italija) imala je dužnost na svom teritoriju suzbiti svaki pokret koji bi odisao sveslavenskim duhom. Ovakva austrijska politika išla je u prilog dalmatinskim i istarskim Talijanima i talijanašima koji su se također bunili protiv upotrebe i širenje glagoljskoga bogoslužja.

Problem tiskanja glagoljskoga misala riješit će se tek konkordatom sklopljenim 18. kolovoza 1886. između Svete Stolice i Kneževine Crne Gore. Crnogorski knez Nikola I. želio je za nekoliko tisuća katolika barske biskupije uvesti slavensko bogoslužje, što su snažno zagovarali biskup Josip Juraj Strossmayer i novoimenovani barski nadbiskup fra Šimun Milinović, a Sveti otac Lav XIII. složio se s tim. Sveti zbor za širenje vjere, sukladno konkordatu, bio je obvezan tiskati za Crnu Goru crkvenoobredne knjige ćirilničnim pismom. Austrijska diplomacija nije bila zadovoljna konkordatom jer je u njemu iščitavala znatno približavanje Svete Stolice slavenskim narodima. Širenje staroslavenskoga bogoslužja austrijska je vlast smatrala štetnim jer tobože nanosi štetu jedinstvu Katoličke crkve (jedinstvo koje čuva latinski jezik), jer preko staroslavenskoga bogoslužja jačaju prijetnje sa strane pravoslavne crkve. I sam car Franjo Josip govorio je papi o opasnosti koje krije Strossmayerov plan o širenju staroslavenskoga bogoslužja.

Austrija se zalagala za glagoljicu jer je bila uvjerena da će staroslavenska liturgija na taj način brže odumrijeti jer je glagoljica nova u barskoj nadbiskupiji. Zahtijevalo se k tomu objavljivanje misala u vrlo maloj naknadi, namijenjenoj isključivo crnogorskoj kneževini. Hrvatskim glagoljašima i Parčiću neočekivana saveznica postaje ruska diplomacija jer nisu htjeli tiskanje misala za barsku nadbiskupiju ćirilicom kako ne bi došlo do jačanja utjecaja katolicizma među pravoslavnim Slavenima. Crnogorski knez Nikola I. mora prihvatiti glagoljicu kao pismo misala ili se misal neće tiskati. Šalje zamolbu preko biskupa o. Šimuna Milinovića upućenu Svetoj Stolici nakon koje je odlučeno zamijeniti ćirilicu glagoljicom.

Tiskanje glagoljskoga misala formalno se požurivalo zbog potrebe barske nadbiskupije, a stvarno su ga najviše iščekivali hrvatski glagoljaši.

Sav posao i briga oko izdavanja novog glagoljskog misala povjeri Sveta Stolica kanoniku Dragutinu Antunu Parčiću kao najboljem stručnjaku za to. Parčić s veseljem primi zadatak unatoč poteškoćama kojih je bio svjestan. Prvo što je nedostajalo bila su nova glagoljska slova te Parčić kao stari tiskar i stručnjak sam priredi nova slova i matrice za lijevanje slova. Nakon svih tehničkih priprema polovicom 1890. započinje slaganje dugo iščekivanog glagoljskog misala u hrvatskoj redakciji. Parčić se ozbiljno prihvatio posla, nadzirao je rad misala od početka do kraja. Nakon pune tri godine naporna i ustrajna rada glagoljski misal 1893. godine bio je otisnut (Prilog 8 i Prilog 9). U proljeće iste godine poslan je svim biskupijama koje su ga tako željno iščekivale. Slova su bila lijepa, čitljiva i za oko ugodna, bez kratica, a tisak jasan tako da su svi bili zadovoljni. Osobito značajno napuštanje je ruskoslavenske redakcije i uvođenje hrvatske redakcije crkvenoslavenskog jezika. Vatroslav Jagić s velikim oduševljenjem pozdravlja „trijumf slavenske filologije napram ignoranciji posljednjih dvaju stoljeća“.⁷



Prilog 8: Parčićev glagoljički misal tiskan u Rimu godine 1893.



Prilog 9: Parčićev glagoljički misal tiskan u Rimu godine 1893.

⁷ Citirano prema BOLONIĆ, str. 423.

Prvo izdanje Parčićeva misala bilo je tiskano u vrlo ograničenom broju zbog političkih razloga unatoč velikoj potražnji i 152 godine čekanja na njega. Parčić je smatrao nakladu od petsto primjeraka dovoljnom pa je tako i predložio Svetome zboru za širenje vjere. Strossmayer i Rački smatrali su kako bi bilo dovoljno tiskati bar tisuću primjeraka budući da Dalmacijom vlada velika potreba za misalom, znatno veća nego u barskoj nadbiskupiji. Misal je službeno pripreman za Crnu Goru, ali do nje nije stigao niti jedan misal, a vjerojatno zbog toga jer u maloj kneževini većinu malobrojnih katolika čine Albanci kojima nije stalno do glagoljice ni do staroslavenskog bogoslužja. Pod pritiskom Austrije naklada za prvi Parčićev misal bila je svega 250 primjeraka, ali je upravitelj tiskare povećao na tristo. Parčić je potajice htio dotiskati još dvjesto primjeraka, no planovi su se izjalovili. Prvi glagoljski misal raspačan je u kratkom roku pa se smatralo da ga je austrijska diplomacija povukla ili uništila, no Anica Nazor proučava sudbinu misala te ističe kako je naklada misala razaslana na šire glagoljaško područje.

Misal je s grafičko-tehničke strane prvorazredno djelo: prekrasna slova, papir poput pregamenta. Parčić se trudio da grafemskim oblikom misal bude što bliži slovima najuglednijega glagoljskog i hrvatskog prvotiska, Misala iz 1483. godine⁸. Parčićev misal broji ukupno oko 800 stranica (uvodnih 56 stranica tiskano je sitnim slogom, pa građa ponešto premašuje 800 stranica). Prvih 56 stranica, označenih rimskim brojkama, čine uvodni tekstovi i molitve prije i poslije mise. Osnovni korpus misala sadrži 714 stranica. Na kraju je abecedno kazalo svetačkih imena. Ono bitno je jezik misala jer nije rusificiran već je hrvatska redakcija staroslavenskoga jezika.

„Pri izradbi misala i restauraciji crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije Parčić je postupao eklektički, ostvarujući idealiziranu redakciju hrvatske liturgijske baštine.“ (Gostl, 1998: 79) Služio se crkvenom tradicijom kanonskih staroslavenskih spomenika: prvotiskom glagoljskoga misala iz 1483. godine, *Assemanijevim* i *Marijanskim evanđeljem*, rusificiranim misalom Mateja Karamana. Parčićev misal kruna je njegova višegodišnjeg rada u koji je uložio mnogo truda, znanja i vremena. Vatroslav Jagić, prvak slavističke filologije, u časopisu *Archiv für slavische Philologie* hvali Parčića i njegov misal jer se zasniva na starim rukopisima i najstarijim knjigama te što je napuštena ruskoslavenska redakcija.

⁸ Hrvatski prvotisak, crkvenoslavenski *Misal po običaju rimskoga dvora* otisnut je 1483. godine bez naznake tiskare i mjesta tiskanja tako da se ne zna gdje je otisnuta najstarija hrvatska inkunabula. Drugo izdanje Misala otisnuta je 1494. godine u Senju (priređivači su Blaž Baromić i Silvestar Bedričić) dok je treće izdanje priredio Pavao Modrušanin 1528. godine u Mlecima. Četvrto izdanje priredio je i otisnuo u Rijeci biskup Šimun Kožičić 1531. godine i to je ujedno bio posljednji otisnuti misal samostalne hrvatske redakcije.

Godine 1894. izašao je neizmijenjeni pretisak Parčićeva misala, a 1896. godine drugo je izdanje obustavljeno nakon kleveta. Redakcija trećeg izdanja povjerena je nestručnoj osobi pa su zamolili Parčića za pomoć, ali nije mogao pomoći jer je bio teško bolestan. Umjesto njega pozvan je češki slavist Josip Vajs koji izdaje Parčićev misal posthumno 1905. godine. Zadnje je izdanje Parčićeva misala izdano također u redakciji Josipa Vajsa 1927. godine i najvećim je dijelom transliterirano na latinicu.

Parčić je osim misala priredio i druga liturgijska izdanja od kojih su neka ostala u rukopisu. Tiskao je, priredio i pregledao dio glagoljskoga misala Red i Kanon mise s molitvama prije i poslije mise 1881. godine. Dok se tiskao cjelokupni glagoljski misal, tiskao se i mali glagoljski *Mrtvački misal*. Preveo je i za tisak priredio „*Prilog rimskom misalu* (od god. 1741.) *slovenskim jezikom, v njemže misi sveopšćeja za svakoje mēsta v tretjem čine sv. Frančiska, služenije održet se*“. Prilog je tiskan 1882. godine troškom Provincije trećoredaca glagoljaša. Parčić je za franjevački red preveo na staroslavenski jezik „*Martyrologium*“ (Mučenikoslovlje) franjevačkog reda koji se u rukopisu nalazi u arhivu Staroslavenske akademije u Krku. Parčić je tiskao glagoljski „*Sacrum convivium*“ i hrvatski *Ritual* (obrednik).⁹

Htio je Parčić hrvatskim glagoljašima omogućiti bolje razumijevanje liturgijskih tekstova pa 1894. godine izdaje u vlastitoj nakladi „*Mali azbukvar za pravilno i jednolično čitanje glagoljice u novih crkvenih knjigah po hrvatskoj recenziji*“. U rukopisu je ostala gramatika staroslavenskog jezika „*Gramatica paleoslavica-latina*“ i „*Rječnik latinsko-glagoljski*“.

Uz izdani glagoljski misal i hrvatski obrednik, Parčićeva je preokupacija bila izdavanje glagoljskoga časoslova koji nažalost nije tiskan, ali je sakupljao neke dijelove koji su ostali u rukopisu („*Psalterium*“, „*Lectionarium*“ i dr.).

„Tim svojim stručnim i znanstvenim radom za hrvatsku glagoljicu stekao je Parčić neumrle zasluge, jer ju je u zadnji čas spasio od očite propasti i tako sebi stavio spomenik – aere perennius.“ (Bolonić, 1972: 425)

⁹ „Za bolje upoznavanje ondašnjih prilika smatram ovdje potrebnim spomenuti, što mi je rečeno o raspačavanju Parčićeva obrednika. Da ga neprijatelji glagoljice i hrvatskoga jezika u crkvi ne bi uništili, budući da nisu prezali ni od kakvih mjera, i da bi obrednik sigurno došao u ruke hrvatskih svećenika koji su ga tako željno iščekivali, nisu ga slali poštom, već tajnim putem preko Crne Gore. Stoga je Parčić uz pomoć redovnika trećoredaca u Rimu – pakirane u vreće – poslao obrednike u Crnu Goru, odakle su preko Biskupskog ordinarijata u Kotoru proslijeđeni, isto tako posrednim putem, u hrvatske biskupije. Prema riječima o. Stjepana Ivančića, koji je i sam pomogao oko toga, bilo je to vrlo opasno, ali je ipak na koncu sve dobro prošlo. To mi je priopćio o. Kerubin Šišul TOR u Krku – prema pričanju o. Stjepana Ivančića, koji je tada bio prokurator Reda u Rimu.“ (Bolonić, 1972: 425)

3.5. Prevoditelj Dantea

Parčićev književni rad potisnut je intenzivnim bavljenjem glagoljicom i leksikografijom. Prevođenjem Dantea, Parčić je htio pokazati kako je hrvatski jezik sposoban odraziti ljepotu najvećih svjetskih spjevova. Prijevod uvodnog pjevanja Danteove Božanstvene komedije izdaje 1875. godine u Glavotoku kao urednik, prevoditelj, grafički i likovni urednik pa i tiskar. Prepjevao je 136 stihova u povodu zaređenja subrata i glagoljaša Stjepana Ivančića. Taj je Parčićev prijevod prvi hrvatski prijevod Dantea objavljen u knjizi dok su Medo Pucić, autor s inicijalima V. L. i Petar Preradović objavljivali u časopisima, a prepjev cijelog *Pakla* Stjepana Ivičevića ostao je u rukopisu.

Parčić (Prilog 10) Danteov spjev naziva „mudropojkom“, a pribojavajući se mogućega neuspjeha napomenuo je da ga je „ponašio za pokus“. Prijevod je ostvaren u desetercu na štokavskojjekavskoj narječnoj osnovici, uz poneki ikavizam i provincijalizam u svrhu rimovanja. Parčić je prepjev popratio bilješkama, a na Sušaku je prepjev ponovno tiskan 1896. godine što dokazuje čitanost i traženost.



Prilog 10: Glagoljaš Dragutin Antun Parčić

3.6. Parčić kao gramatičar

Južnohrvatski gramatičari koji su htjeli olakšati svojim sunarodnjacima učenje materinskoga jezika bili su Vjekoslav Babukić, Andrija Stazić, Jerolim Šutina, Ivan Danilo, Pero Budmani, ali i Dragutin Antun Parčić. Na tragu ilirske jezične koncepcije on sastavlja i na talijanskom jeziku u Zadru potkraj 1873. objavljuje u nakladi Spiridiona Artalea i tiskom braće Battara svoju slovnice slavenškoga (ilirskoga) jezika: *Grammatica della lingua slava (ilirica) compilata da P. Carlo A. Parčić del III. Ord. Di S. Francesco. Zara. Spiridione Artale. Editore Librajo 1873. Tripi Fratt. Battara*. U predgovoru Parčić ističe kako je slovnice prilagodio onima koji na hrvatski jezik trebaju prenijeti misao osmišljenu na talijanskom jeziku. Gramatika se temeljila na ilirskim pretpostavkama zagrebačke filološke škole, a od pomoći su mu bili Daničićevi *Oblici srpskog jezika*, Tkalčićeva *Slovnica* te Budmanijeva gramatika. Nakon izdavanja Parčićevu su gramatiku ocjenjivali kao jezgrovit, ekonomičnu, preglednu, jasnu i točnu. Gramatiku su pohvalili gimnazijski ravnatelji, iz Dubrovnika Josip Perić i fra Ante Konstantin Matas, ravnatelj franjevačke gimnazije u Sinju, a i sam Adolf Veber Tkalčević tako da ju je Dalmatinska vlada prihvatila kao udžbenik.

Na dvjesto stranica nalaze se dva temeljna dijela, a to su *Etimologia (Rječoslovje)* i *Sintassi (Skladnja)*. *Etimologia* je podjeljena u tri odjeljka i četrnaest poglavlja, a Parčić uz talijanski naslov piše hrvatsku terminološku istoznačnicu. Prvi je odjeljak *Fonologia (Glasoslovje)* podijeljena u četiri poglavlja: o glasovima, efoniji, ortografiji i naglasku. Drugi je odjeljak *Morfologia (Likoslovje)* podijeljena na imenice, pridjeve, zamjenice, brojeve, glagole, priloge, prijedloge, veznike i uzvike. Treći je odjeljak *Farmazione della Parola* posvećen tvorbi riječi.

Dio *Sintassi* podijeljen je u tri odjeljka: *Concordanza (Slaganje)*, *Uso e regimento (Poraba i djelovanje)* te *Costruzione (Poredanje rieči)*.

Dodatak (*Apendice*) donosi više popisa, a na kraju se nalazi popis hrvatskih novotvorenica. Parčić u slovnice nije unosi književne primjere, a koristio je stare padeže kada ih je i sam Veber napuštao.

Drugo izdanje slovnice koje je povećano i prepravljeno prema nastavnom planu objavljeno je 1878. godine u Zadru. Francuska inačica Parčićeve slovnice izlazi u Parizu 1877. godine koju je preveo dr. J.-B. Feuvrier, a drugo izdanje izlazi 1904. također u Parizu.

3.7. Fotograf Parčić

Glagoljaš, jezikoslovac i leksikograf Dragutin Antun Parčić (Prilog 11) bio je i fotograf kojega se po vremenu i rezultatima stavlja na posebno mjesto u povijesti hrvatske fotografije. Još je u djetinjstvu išao na brežuljak izvan Vrbnika i s njega slikao svoje rodno mjesto.

Parčićeva fotografske djelatnost bila je tek usput spomenuta u njegovu prvom životopisu, a njegova ostavština kod Biskupskog ordinarijata u Krku broji mnoštvo svakojakih fotografija i tri omanje snimke pomrčine sunca iz 1861. godine. Znanstveni savjetnik Muzeja za umjetnost i obrt, dr. Ivan Bach dao je povoda proučavanju 1969. godine Parčićeve fotografske djelatnosti na temelju sačuvane njegove fotografske ostavštine u Krku i kod Provincijalata franjevac trećoredaca u Zagrebu. Zbirka u Krku broji 89 primjeraka, a ona u Zagrebu 16 primjeraka u posebnom albumu.



Prilog 11: Spomenik Dragutinu Antunu Parčiću u Zadru, znamenitom glagoljašu i leksikografu (autor kipar Ratko Perić)

Studij ove Parčićeve djelatnosti bio je povjeren Nadi Grčević, magistru-historičaru fotografije u Hrvatskoj, koja je rezultat svojih istraživanja objavila u prikazu iz kojeg su ovdje izdvojeni neki važniji podatci.

1. Prva njegova fotografija, od koje je sačuvan i negativ, snimljena je u Prvić-Luci kod Šibenika 1859. godine, kako svjedoči zapis na poleđini.
2. Parčića su prvenstveno zanimali ljudi i zato najveći dio njegovih sačuvanih fotografija sačinjavaju pojedinačni portreti redovnika, svećenika i drugih ljudi (Prilog 12), kao i grupne fotografije (bogoslava kod stola, učenika s nastavnikom i dr.). Poslije ljudi, Parčića su posebno zanimala ona mjesta gdje je živio i službovao. Stoga među njegovim slikama ima dosta pejzaža i veduta iz Prvić-Luke, Zadra, Preka (i Školjića) i samo jedna slika s otoka Krka i to panorama grada Krka iz 1864. godine. Parčića su privlačili i razni kulturni i arhitektonski spomenici poput zgrade Gradske straže (sadašnji etnografski odjel Narodnog muzeja), Kopnena vrata (Prilog 13), crkva Gospe od Zdravlja, zadarski krovovi s gornjim dijelom pročelja crkve sv. Stošije i toranj sv. Ilije, toranj sv.Šimuna, Bablja kula i mnogi drugi. Parčićeve fotografije ove vrste treba vrednovati i kao kulturno-povijesne dokumente, osobito snimke zadarskih arhitektonskih spomenika i panorame dijelova grada koji su uslijed razaranja u ratu ili kasnijih dogradnji danas poprimili drugačiji izgled.



Prilog 12: Muškarac s bradom, autor Dragutin Antun Parčić



Prilog 13: Kopnena vrata, Zadar, autor Dragutin Antun Parčić

3. Parčić se kod fotografiranja služio teleskopom i mikroskopom, tako se služio teleskopom pri snimanju pomrčine sunca u Zadru 1861. godine (Prilog 14). Teleskopom je snimao i objekte na zemlji (skupine kuća u Preku 1862. godine). Mikroskopom je snimio igličastu kristalizaciju otopine neke soli u kapi vode, kao i buhu (Prilog 15).



Prilog 14: Pomrčina sunca, Zadar, 31.XII.1861., autor Dragutin Antun Parčić



Prilog 15: Mikroskopska snimka buhe, autor Dragutin Antun Parčić

Sačuvani Parčićevi radovi pokazuju široki krug interesa prema gotovo svim tada poznatim područjima fotografije. U relativno malom broju sačuvanih primjeraka nalazimo na fotografije uz pomoć mikroskopa i teleskopa, stereo-snimke, sastavljene široke panorame, tonirane i kolorirane fotografije te eksperimente s fotografskim materijalom koji idu čak do upotrebe pozitivnog papira za negativni postupak i obratno.

4. Što se tiče same tehnike, Parčić se najviše služio papir-negativom, što nam dokazuje 17 sačuvanih papir-negativa koji su danas pravi rariteti, a tek manje pomoću negativa na staklenoj ploči.

U nacionalnim okvirima pojava Dragutina Parčića značajna je zbog njegova amaterskog i eksperimentalnog pristupa fotografiji, koji ga je, za razliku od naših profesionalnih fotografa, već vrlo rano doveo na najšira područja fotografije. Njegova svestranost na fotografskom polju nije premašena ni do kraja 19. stoljeća, a za njegove radove možemo slobodno reći da pripadaju najranijim sačuvanim fotografijama u Hrvatskoj.

4. Literatura

1. Badurina, Anđelko. *Nepoznati Parčić*, Zadarska smotra, 42 (1993), br. 3: 155-182
2. Bolonić, Mihovil. *O životu i radu Dragutina Antuna Parčića*, Bogoslovna smotra, 42 (1972), br. 4: 413-433
3. Brlobaš, Željka. *Gramatičke odrednice u Rječniku hrvatsko-talijanskom (1901) Dragutina Parčića*, Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, god. 29 (2003), str. 9-20
4. Ćosić, Vjekoslav. *Dragutin A. Parčić: Život i djelo*, Zadarska smotra, 42 (1993), br.3: 45-58
5. Derossi, Julije. *Pogledi Dragutina Antuna Parčića na hrvatski jezik i pravopis*, Jezik, 50 (2003), br 2: 42-47
6. Gostl, Igor. *Dragutin Antun Parčić*, Zagreb, 1998.
7. Nazor, Anica. *Tragom Parčićeva glagoljskoga Misala*, Zadarska smotra, br. 3: 103-120
8. Parčić, Antun. *Rječnik hrvatsko-talijanski*, 1995. (pretisak)
9. Pavletić Helena, *Frazemi u Parčićevu Hrvatsko-talijanskom rječniku*, Fluminensia, god. 17 (2005), br.1: 13-21
10. Samardžija, Marko. *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*, Zagreb, 2004.
11. Soldo, Antun Josip. *Antun Dragutin Parčić i njegov glagoljski misal*, Slovo, sv. 39-40(1989-1990), Zagreb, 1990, str. 167-186.
12. Stolac, Dijana/Vlastelić, Anastazija. *Sintaksa u Parčićevoj Gramatici hrvatskoga jezika iz 1873. godine*, Fluminensia, god 17(2005), br.1: 1-13
13. Turk, Maja. *Hrvatski prijevodni ekvivalenti stručnog nazivlja u Parčićevim rječnicima*, Fluminensia, god. 18 (2006), br. 1: 41-51
14. Vajs, Nada. *Fitonimija u Parčićevu Rječniku hrvatsko-talijanskome iz 1901.*, Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 29 (2003), str 339-353.
15. Vince, Zlatko, *Leksikograf Dragutin Parčić u svojem vremenu*, pogovor Rječniku hrvatsko-talijanskom iz 1995.
16. Vranić, Silvana. *Čakavsko u Parčićevoj književnojezičnoj koncepciji*, Fluminensia, god. 15 (2003) br. 1: 25-42

5. IZVOR PRILOGA

- a) Prilog 1: Gostl, Igor. Dragutin Antun Parčić, Zagreb, 1998.
- b) Prilog 2: Gostl, Igor. Dragutin Antun Parčić, Zagreb, 1998.
- c) Prilog 3: Gostl, Igor. Dragutin Antun Parčić, Zagreb, 1998.
- d) Prilog 4: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Dragutin_Parcic_%28Zadar%29.JPG
- e) Prilog 5: <http://www.croatianhistory.net/etf/zadargl.html>
- f) Prilog 6: <http://www.matica.hr/www/wwwizd2.nsf/AllWebDocs/parciczbornik>
- g) Prilog 7: http://www.elibar.net/Dragutin-Pari-Rjenik-talijanskoslovinski,name,145855,auction_id,auction_details
- h) Prilog 8: <http://www.croatianhistory.net/etf/zadargl.html>
- i) Prilog 9: <http://www.croatianhistory.net/etf/zadargl.html>
- j) Prilog 10: Gostl, Igor. Dragutin Antun Parčić, Zagreb, 1998.
- k) Prilog 11: <http://www.croatianhistory.net/etf/zadargl.html>
- l) Prilog 12: http://www.zadaretro.info/fotografija/03_parcic/drag_parcic.htm
- m) Prilog 13: http://www.zadaretro.info/fotografija/03_parcic/drag_parcic.htm
- n) Prilog 14: http://www.zadaretro.info/fotografija/03_parcic/drag_parcic.htm
- o) Prilog 15: http://www.zadaretro.info/fotografija/03_parcic/drag_parcic.htm

6. SADRŽAJ

| | |
|---|----|
| 1. SAŽETAK..... | 1 |
| 2. UVOD..... | 2 |
| 3. GLAGOLJAŠ DRAGUTIN ANTUN PARČIĆ | |
| 3.1. Životni put Dragutina Antuna Parčića..... | 2 |
| 3.2. Parčićev leksikografski rad..... | 7 |
| 3.2.1. Rječnik ilirsko-talijanski..... | 7 |
| 3.2.2. Rječnik talijansko-slovinski (hrvatski)..... | 8 |
| 3.2.3. Rječnik slovinsko-talijanski..... | 9 |
| 3.2.4. Rječnik hrvatsko-talijanski..... | 9 |
| 3.3. Parčićev leksikografski uzor..... | 10 |
| 3.4. Glagoljica i Dragutin Antun Parčić..... | 10 |
| 3.5. Prevoditelj Danteov..... | 18 |
| 3.6. Parčićeva kao gramatičar..... | 19 |
| 3.7. Fotograf Parčić..... | 20 |
| 4. LITERATURA..... | 23 |
| 5. IZVOR PRILOGA..... | 24 |
| 6. SADRŽAJ..... | 25 |